

نقد ترجمه در مطالعات ترجمه: نظریه تا عمل

سعید صفری

(دانشجوی دکتری مطالعات ترجمه دانشگاه علامه طباطبائی)

انتشارات
آوین
مهـر
AVIN MEHR PRESS

سرشناسه	: صفری، سعید، ۱۳۶۴
عنوان و نام پدیدآور	: نقد ترجمه در مطالعات ترجمه: نظریه تا عمل / مولف سعید صفری.
مشخصات نشر	: تهران: آوین مهر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۶ ص.: مصور، جدول.
شابک	: ۲-۲-۶۲۶۰-۰۶۲۲-۹۷۸ : ۵۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: عنوان به انگلیسی: Translation Criticism in Translation Studies Theory and Practice
موضوع	: ترجمه
موضوع	: Translating and interpreting
موضوع	: ترجمه - روششناسی
موضوع	: Translating and interpreting -- Methodology
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۷ ن ۵۶۵ ص / ۳۰۶ P
رده‌بندی دیویی	: ۴۱۸/۰۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۵۹۹۰۸۰

نقد ترجمه در مطالعات ترجمه: نظریه تا عمل

مولف: سعید صفری

چاپ اول: بهار ۱۳۹۸

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

ناشر: انتشارات آوین مهر

آدرس: خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت)، بین وحید نظری و روانمهر، بن بست توحید، پلاک ۱، واحد ۲، تلفن: ۶۶۴۰۳۳۰۲ - ۶۶۴۰۳۳۰۳

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست

۱۳.....	پیشگفتار.....
۱۷.....	فصل اول / نظریه و عمل.....
۱۹.....	بخش اول / رفع ابهامات و سوء برداشت‌ها.....
۱۹.....	عینک ترجمه.....
۲۰.....	اندکی در باب وفاداری مترجمان.....
۲۳.....	نسبیت‌گرایی در روش ترجمه: رقصیدن بر روی طناب با پاهای زنجیرشده.....
۲۵.....	تولد «سالوادور دالی».....
۲۸.....	ابزار ترجمه در دنیای امروزی.....
۳۱.....	بخش دوم / شروع ترجمه.....
۳۱.....	سفارش ترجمه.....
۳۳.....	تحلیل متن.....
۳۷.....	بخش سوم / معنا.....
۳۷.....	معنا از منظر ساخت‌گرایی.....
۴۰.....	نظریه ترجمه و ساخت‌گرایی «سوسور».....
۴۰.....	معنای واژگانی.....
۴۱.....	معنای اصلی واژه.....
۴۲.....	معنای ضمنی واژه.....
۴۳.....	معنای ثانویه واژه.....
۴۵.....	معنای استعاری واژه.....
۴۶.....	اهمیت بافتار متنی در تعیین معنای واژه.....
۵۰.....	مطالعه موردی یک: نگاهی به ترجمه قسمتی از «سه قطره خون» صادق هدایت.....
۵۱.....	معنای ضمنی و استعاری در فرهنگ یک ملت.....
۵۸.....	تفاوت فرهنگی در اسامی نهادها و مکان‌ها.....
۶۳.....	بخش چهارم / خلاء منظورشناختی.....
۶۳.....	بافتار زمانی و مکانی.....

- ۶۵..... پیش فرض نویسنده و مترجم.
- ۶۶..... مخاطب متن.
- ۷۱..... معرفی اثر.
- ۷۷..... بخش پنجم / اسامی.
- ۷۷..... انواع اسامی.
- ۷۸..... ترجمه اسامی خاص.
- ۸۰..... اسامی خاص متعارف را چگونه ترجمه کنیم؟
- ۸۱..... اسامی خاص معنادار را چگونه ترجمه کنیم؟
- ۸۲..... راهبردهای ترجمه اسامی خاص.
- مطالعه موردی سه: جادوگر نام‌ها و جادوی معنای اول کلمات: نگاهی به ترجمه‌های فارسی اسامی خاص.....
- ۸۵.....
- ۸۸..... تلمیح در اسامی خاص.
- ۸۹..... مطالعه موردی چهار: تلمیح در اسامی خاص و ترجمه آنها با نگاهی به ترجمه لاتاری.
- ۹۳..... بخش ششم / ترجمه واژگان تخصصی.
- ۹۳..... واژگان تخصصی.
- ۹۴..... چگونه متن تخصصی و فنی را بفهمیم؟
- ۱۰۱..... بخش هفتم / نواژه.
- ۱۰۱..... نواژه چیست؟
- ۱۰۲..... چگونه نواژه را ترجمه کنیم؟
- ۱۰۷..... بخش هشتم / بازی با کلمات: ایهام و جناس.
- ۱۰۷..... بازی با کلمات چیست؟
- مطالعه موردی پنج: ترجمه ناپذیری ایهام و گسست پیوستگی: نگاهی به ترجمه عنوان کتاب «وداع با اسلحه» اثر «همینگوی» با ترجمه «تجف دریابندری».....
- ۱۱۱.....
- ۱۱۵..... بخش نهم / معادل‌گزینی.
- ۱۱۵..... درباب نقش مترجم در معادل‌سازی.
- ۱۱۷..... بخش دهم / ترجمه واژگان و مفاهیم فلسفی.
- ۱۱۷..... ترجمه فلسفی ترجمه فیلسوف است.

- ۱۱۹..... فیلسوف و سبک نوشتاری او
- ۱۲۰..... مترجم فلسفی باید فیلسوف را هضم کرده باشد
- ۱۲۱..... مترجم فلسفی باید دامنهٔ واژگانی غنی در زبان مادری داشته باشد
- ۱۲۳..... کثرت در معادل‌گزینی
- ۱۲۵..... بخش یازدهم / استعاره
- ۱۲۵..... استعاره چیست؟
- ۱۲۶..... استعاره و فرهنگ
- ۱۲۷..... چرا یک نویسنده از استعاره استفاده می‌کند؟
- ۱۲۹..... عناصر استعاره: مستعارمنه، مستعارله، جامع
- ۱۲۹..... انواع استعاره از نظر «نیومارک» و تکنیک ترجمهٔ آنها
- ۱۳۰..... استعارهٔ مُرده (منسوخ)
- ۱۳۲..... استعارهٔ کلیشه‌ای
- ۱۳۴..... استعاره‌های معیار
- ۱۳۶..... استعارهٔ تازه
- ۱۳۸..... استعارهٔ بدیع
- ۱۴۰..... افعال عبارتی چیست؟
- ۱۴۳..... بخش دوازدهم / تشبیه
- ۱۴۳..... تشبیه چیست؟
- ۱۴۶..... راهبردهای ترجمهٔ تشبیه
- ۱۴۹..... بخش سیزدهم / ترجمهٔ اصطلاح
- ۱۴۹..... اصطلاح چیست؟
- ۱۵۰..... اصطلاح چگونه به کار می‌رود؟
- ۱۵۲..... چگونه اصطلاحات را ترجمه کنیم؟
- ۱۵۷..... کدام تکنیک برای ترجمهٔ اصطلاحات بهتر است؟
- ۱۵۹..... بخش چهاردهم / فراتر از جمله
- ۱۵۹..... پیوستگی در متن
- ۱۶۲..... در ترجمه چگونه باید پیوستگی را حفظ کنیم؟

- انسجام در متن ۱۶۴
- چگونه باید انسجام را در حین ترجمه ایجاد کنیم؟ ۱۶۶
- فصل دوم / نقد ترجمه** ۱۶۹
- بخش اول / نقد** ۱۷۱
- نقد ترجمه چیست؟ ۱۷۱
- چه زمان باید ترجمه کنیم و چه زمانی باید ترجمه را نقد کنیم؟ ۱۷۱
- یک منتقد ترجمه چه ویژگی‌هایی دارد؟ ۱۷۳
- چه جنبه‌هایی از ترجمه را باید نقد کرد؟ ۱۷۴
- آیا می‌توان نقد ترجمه را در جهت یادگیری ترجمه آموزش داد؟ ۱۷۴
- بخش دوم / عناصر لاینفک نقد ترجمه** ۱۷۵
- بایدها و نبایدها ۱۷۵
- اهمیت دوزبانگی در نقد ترجمه ۱۷۶
- متن مبدأ و نقد ترجمه ۱۷۷
- معیارهای عینی در نقد ترجمه ۱۷۸
- نظریه به مثابه شالوده نقد ۱۷۹
- بخش سوم / نظریه‌های مرتبط با نقد ترجمه** ۱۸۳
- نقد ترجمه در فرایند ترجمه ۱۸۳
- جایگاه تعادل و متن مبدأ در نظریه‌های نظام‌محور ۱۸۴
- جایگاه تعادل و متن مبدأ در مطالعات توصیفی ۱۸۷
- تمایز بین ترجمه و سایر انواع متون در رویکردهای پساساخت‌گرا ۱۸۸
- تاثیر بنیامین بر ساخت‌شکنی دریدا ۱۹۰
- جایگاه ترجمه و تألیف در رویکردهای ساخت‌شکن ۱۹۴
- نظریه‌های مناسب برای نقد ترجمه ۱۹۵
- بخش چهارم / مدل نقد ترجمه «ژولین هاوس»** ۱۹۹
- تعادل و انتقال معنی در نقد ۱۹۹
- تعریف ترجمه در مدل نقد ترجمه «هاوس» ۲۰۱
- نقش (کارکرد) متنی در مدل «رایس» و «هاوس» ۲۰۲

۲۰۳	تشخیص نقش (کارکرد) متن از نظر «رایس» و «هاوس»
۲۰۴	ابعاد مربوط به کاربر زبان
۲۰۵	ابعاد مربوط به کاربرد زبان
۲۱۱	بخش پنجم / مدل اصلاح شده نقد ترجمه «هاوس»
۲۱۱	مفاهیم زبانشناختی «مایکل هلیدی» در مدل «هاوس»
۲۱۲	تعریف ترجمه در مدل اصلاح شده
۲۱۳	ترجمه مناسب چه ترجمه‌ای است؟
۲۱۳	مفهوم ژانر در مدل نقد ترجمه «هاوس»
۲۱۴	ترجمه آشکار
۲۱۶	ترجمه نهان
	مطالعه موردی شش: نقد ترجمه داستان مصور «Peace at Last» بر مبنای مدل نقد ترجمه «هاوس»
۲۱۹	
۲۳۱	معیارهای نقد در مدل «رایس»
۲۳۱	نوع متن در مدل نقد ترجمه «رایس»
۲۳۱	بخش ششم / مدل نقد ترجمه «رایس»
۲۳۲	گونه‌شناسی متون، نقطه شروع ترجمه و نقد ترجمه
۲۳۳	متن محتوی-محور
۲۳۵	متن محتوی-محور را چگونه ترجمه کنیم؟
۲۳۷	متن صورت-محور
۲۴۰	متن صورت-محور را چگونه باید ترجمه کنیم؟
۲۴۱	متن تمنا-محور
۲۴۳	متن تمنا-محور را چگونه ترجمه کنیم؟
۲۴۴	متن دیداری شنیداری
۲۴۵	متن دیداری شنیداری را چگونه ترجمه کنیم؟
۲۴۶	معیارهای عینی در مدل نقد ترجمه «رایس»
۲۶۱	بخش هفتم / مدل «رایس» در عرصه عمل
۲۶۱	چند مطالعه موردی

- ۲۸۹ نقش ترجمه در بافتار مقصد
- ۲۹۰ ترجمه به اهداف خاص
- ۲۹۲ مطالعه موردی هفت: اقتباس یا خیانت؟ نقدی بر اقتباس‌های «ذبیح‌الله منصوری» در ایران
- ۲۹۹ بخش هشتم / برخی دیگر از رویکردهای نامناسب در نقد ترجمه
- ۲۹۹ سه معیار اصلی و لاینفک در نقد ترجمه
- ۳۰۰ رویکردهای نقش‌گرا به نقد ترجمه
- ۳۰۱ رویکردهای حرف‌وحیدی و ذهنیت‌پذیر
- ۳۰۲ رویکردهای واکنش-محور
- ۳۰۵ بخش نهم / تکرر واژگانی نقد
- ۳۰۵ نقد چیست؟
- ۳۰۷ قضاوت و نیروی اراده
- ۳۰۸ نظریه و نقد
- ۳۱۰ تحلیل، ارزشیابی، نقد، معرفی و کیفیت‌سنجی
- ۳۱۵ بخش دهم / تقسیم‌بندی نقد کمی و غیرکمی
- ۳۱۵ مدل‌های کیفیت‌سنجی ترجمه
- ۳۱۵ نمونه‌ای از مدل‌های کیفیت‌سنجی با بُعد کمی
- ۳۲۱ مدل گفتمان‌کاوی
- ۳۲۱ مدل‌های غیرکمی
- ۳۲۲ نقد سازنده «آنتوان برمن»
- ۳۲۴ روش نقد ترجمه در مدل برمن
- ۳۲۴ خوانش و بازخوانش متن
- ۳۲۵ گزینش نمونه‌های سبکی
- ۳۲۶ به دنبال مترجم
- ۳۲۸ مقایسه متن مبدأ و مقصد
- ۳۲۹ ارزیابی ترجمه
- ۳۳۰ پذیرش ترجمه
- ۳۳۱ نقد سازنده

۳۳۲	 رویکرد نیومارک به نقد ترجمه
۳۳۵	 بخش یازدهم / محدودیت‌های ذهنی و مقوله‌ای به نام شخصیت
۳۳۵	 عوامل ذهنی در نقد ترجمه
۳۳۷	 عوامل ذهنی و فرایند تأویل در نقد ترجمه
۳۳۹	 شخصیت مترجم
۳۴۲	 مناسب‌ترین معادل
۳۴۵	 بخش دوازدهم / مدل «هاوس» و نکات ظریف آن
۳۴۵	 «تعادل» در مدل‌های نقد ترجمه
۳۵۱	 معیار ارزیابی در نقد نسخه‌های آشکار و نسخه‌های نهان
۳۵۳	 انواع ناهمانندی در مدل کیفیت‌سنجی ژولین هاوس
۳۵۸	 دو فرانش تجربی و بینافردی در کارکرد یک متن
۳۶۰	 مطالعه موردی هشت: نقد ترجمه یک متن مدیریتی با استفاده از مدل اصلاح‌شده «هاوس»
۳۶۳	 ۱- شرح متن مبدأ (تحلیل سیاق)
۳۶۳	 ابزار واژگانی
۳۶۴	 ابزار دستوری
۳۶۴	 ابزار متنی
۳۶۵	 عاملان گفتمانی
۳۶۸	 ۲- تحلیل ژانر متن مبدأ
۳۶۸	 اعلام کارکرد (نقش) متن اصلی
۳۶۹	 مقایسه متن مبدأ و مقصد در جهت شناسایی ناهمانندی‌های بُعدی و غیر بُعدی
۳۷۱	 منظورشناسی مقابله‌ای و فیلتر فرهنگی در نقد ترجمه
۳۷۳	 بخش سیزدهم / پژوهش‌های شناختی در مطالعات ترجمه و تبعات آن در نقد

پیشگفتار

انسان موجودی است در پی آموختن. در این راه موانعی گوناگون راه او را دشوار ساخته است. با این همه آموختن ارزش رنج کشیدن را دارد چرا که در پایان راه بهای آن را دریافت می‌کنیم. انسان از زمانی که به دنیا قدم بگذارد ذهنش مانند لیوانی است که می‌توان آن را «ظرف» نامید و این ظرف در همه انسان‌های کره خاکی مشترک است. این ظرف از بدو تولد در انتظار پرشدن است و در نهایت به هدف خویش نایل می‌شود. آنچه در این ظرف ریخته می‌شود «مظروف» است. برخلاف ظرف «مظروف» در همه ما انسان‌ها یکسان نیست؛ چرا که ما در مکان و زمان خاص خود متولد می‌شویم و در آنجا بسر می‌بریم و به نقاط مختلف کوچ می‌کنیم. به همین خاطر است که دنیای ما انسان‌ها با یکدیگر متفاوت است. این تفاوت خودش سبب بروز مشکلاتی در کل حیات بشر شده است. جنگ‌های پی در پی با مقاصد مختلف و جدال بر سر «حقانیتی» که هر کس خود را مستحق آن می‌داند از پیامدهای این تفاوت است.

انسان در پی یادگیری است و برای یادگیری نیازمند آزمون و خطا است. او خودش دوست دارد که پدیده‌ها را مورد بررسی قرار دهد تا به حقیقت دست یابد. و شاید این حقیقت هرگز به چنگ نیاید چرا که دنیای ما انسان‌ها بسیار گوناگون است. اما آنچه در همه ما یکسان است همان از آموختن است. در این راه ما همواره موجودات و پدیده‌ها را مشاهده و محک می‌زنیم. هر پدیده نوظهوری هم که متولد می‌شود از زیر تیغ نقد و قضاوت ما می‌گذرد. اهل یادگیری همواره تمایل دارند که هر چیزی را نیازموده از گلو پایین نبرند بلکه ابتدا آن را بیازمایند. سخنان کلیشه‌ای برای آنان معنا ندارند چرا که در گذر زمان معنای خود را از دست داده‌اند و همچون اسکناس‌هایی قدیمی فاقد ارزش

هستند. آنچه ارزشمند است همان «حقیقت» است که به دنبال آن هر رنجی را متحمل می‌شویم.

«شوینهاور» دو نوع قضاوت را از یکدیگر متمایز می‌سازد: یکی «قضاوت مبتنی بر اراده انسان» و دیگری «قضاوت مبتنی بر شناخت انسان» است. باید توجه داشت که مقصود «شوینهاور» از «اراده» همان معنای روزمره نیست که به کار می‌بریم. اراده در اینجا به معنای مجموعه رانه‌ها و غرایز و خواهش‌های نفسانی انسان است که به صورت ناخودآگاه زندگی و قضاوت را تحت سلطه خویش درمی‌آورند. شهوات نفسانی و خوی حیوانی در کمتر کسی رام و مطیع گشته است. آنجا که قضاوت ما بر پایه این نفسانیات و خواهش‌ها باشد قضاوتی ناقص و غلط است. اگر تمایلات نفسانی و شهوانی من به مثابه یک مرد سبب شود که حقانیت را در یک «زن زیباروی» ببینم و او را مثبت قضاوت نمایم این قضاوتی از اساس غلط و اشتباه است. در عوض قضاوت مبتنی بر شناخت از بند اسارت اراده رها گشته و آزادانه سیر می‌کند و در پی «حقیقت» است؛ صرف‌نظر از اینکه «حقیقت» دست‌یافتنی باشد یا خیر. چنین قضاوتی صحیح است. این قضاوت بر نفسانیاتی همچون حسد و رشک و طمع و آز مسلط شده و به آنها اذن دخالت در خود نمی‌دهد. چنین قضاوتی نعمتی است که نوابغ از آن برخوردارند. هیچ نیرویی از جمله مقام و پست و مال و ثروت و شهوات نمی‌تواند چنین قضاوتی را مختل سازد. مشکل اصلی اینجا است که نقد و قضاوت برخواسته از اراده آگاهی فرد را کور می‌سازد و او را به قضاوتی پیشاتجربی و ذهنیت‌پذیر می‌کشاند و این در حالی است که خود فرد هم از اراده خویش آگاه نیست. به‌ندرت می‌توان فردی را از میان مردم عامه یافت که قبل از قضاوت خود بر نیروها و رانه‌های حیوانی خود غلبه کند. اگر چنین کسی یافت شود مطلقاً از نوابغ تکرارناشدنی است. اما دریغا که چنین کسانی نادرند. کیست که فریب ظواهر را نخورد و زیبایی ظاهر و کلام دیگران او را به خطا نکشاند؟ کدام مرد است که زن خوش‌سیما را همیشه محق نداند؟ کیست که حقانیت را در کتب زیباتر و در مغزهای به ظاهر زیباتر نبیند؟ کیست که فرومایگان خوش‌اخلاق را واقعی‌تر از بداخلاقان بدزبان و پاکدل نبیند؟ همه این ظواهر آگاهی جمع را همچون چهاردیواری یک ندامتگاه به اسارت گرفته. کیست که این حصار را بشکند و رها شود؟

بگذریم. آنچه در این کتاب آورده‌ام کالبدشکافی ترجمه با تیغ نقد و نظریه است. این کتاب در دو فصل نوشته شده است. فصل اول به نظریه‌ها و اصول و روش ترجمه می‌پردازد و فصل دوم بر نقد و روش‌های آن تمرکز می‌کند. تفاوت این کتاب با سایر همتایانی که تا به حال نگاشته شده‌اند در این است که برخلاف کتاب‌هایی که شعارگونه نوشته شده و از سلايق شخصی برخوردار است این کتاب نقد ترجمه را بر اساس شیوه‌های علمی شرح می‌دهد که بنیان آن نظریه‌ها و مدل‌های نقد ترجمه است. این رویکرد نظام‌مند توسط صاحب‌نظرانی چون «هاوس» و «رایس» همواره معرفی و تا به امروز نیز حفظ شده‌اند. نقد ترجمه باید مبتنی بر شناخت و سنجه‌های عینی باشد که منتقد ترجمه را در نقدی علمی و عینی یاری سازد. سلايق شخصی برخواسته از نیروی اراده است که یک ترجمه را «خوب» و دیگری را «بد» می‌داند؛ یکی را «تحت‌اللفظی» و دیگری را «آزاد» می‌بیند. این سخنان کلیشه‌ای امروزه و با رشد «مطالعات ترجمه» معناپخته و غیرعلمی گشته‌اند. هر نقدی دارای عناصری لاینفک است؛ از جمله نظریه و مفاهیم و روش و مدل و سنجه. این کتاب گامی نخست در معرفی مدل‌ها و چارچوب‌های نظری نقد ترجمه است و همه را در عرصه عمل با مطالعاتی موردی و نقدهایی علمی روشن می‌سازد. امید است که این کتاب برای ترجمه‌آموزان و دانشجویان ترجمه و منتقدین ترجمه راهگشا باشد.